

HUBERT ROMANOWSKI*

UWAGI O ARCHITEKTURZE OGRODÓW DZIAŁKOWYCH

COMMENTS ON ALLOTMENT GARDENS ARCHITECTURE

Streszczenie

Ogrody działkowe stanowią istotny składnik terenów zielonych oraz terenów rekreacyjnych. W Polsce jest około 965 tysięcy zagospodarowanych działek. Zdecydowana większość położona jest w miastach. Polski Związek Działkowców zarządza prawie 5000 ogrodami działkowymi, zajmującymi powierzchnię 44 tysięcy ha. Regulamin ROD określa zasady dotyczące zagospodarowania i użytkowania działki, ale są to kryteria wyłącznie ilościowe dotyczące wielkości obiektów i ogólnikowe pod względem kryteriów funkcjonalnych i estetycznych. Prowadzi to do ogromnej dowolności zagospodarowania działek, a zwłaszcza budowy altan bez zwracania uwagi na układ przestrzenny i sąsiedztwo. Istnieją też znaczne zaszłości z okresu, gdy dostęp do materiałów budowlanych był utrudniony. Dla porównania przedstawiono sytuację architektury ogrodów działkowych w innych krajach.

Słowa kluczowe: ogrody działkowe, architektura krajobrazu, altana, estetyka

Abstract

Allotment gardens are an important part of green areas and recreational areas. In Poland there are about 965 thousand cultivated plots. Most of them are located within cities. The Polish Allotment Society manages nearly 5000 allotment gardens occupying 44 thousand ha.

The Statute of Family Gardens determines the rules of cultivation and usage of plots, there are only quantitative criteria, limiting the size of allotment chalets, and vague in terms of functional and aesthetic criteria.

This leads to huge freedom in plots development, in particular the construction of chalets, without paying attention to the spatial arrangement and neighborhood. There is also some ballast of the period, when the access to building materials was difficult.

For comparison, the situation of allotment gardens architecture in other countries.

Keywords: allotment gardens, landscape architecture, chalet, aesthetics

* Dr hab. Hubert Romanowski, Katedra Projektowania Krajobrazu, Wydział Kształtowania Środowiska i Rolnictwa, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny.

Rodzinny Ogród Działkowy (w skrócie ROD, dawniej Pracowniczy Ogród Działkowy) jest podstawową jednostką organizacyjną Polskiego Związku Działkowców, organizacji pozarządowej, zarządzającej prawie 5000 rodzinnymi ogrodami działkowymi, zajmującymi powierzchnię 44 tysięcy ha. W polskich ogrodach działkowych jest ok. 965 tys. zagospodarowanych działek. ROD stanowią składnik terenów zielonych oraz terenów rekreacyjnych. Są one również urządzeniami użyteczności publicznej. Zdecydowana większość ogrodów działkowych w Polsce położona jest w miastach.

Art. 3 Ustawy o rodzinnych ogrodach działkowych z 8 lipca 2005 roku podkreśla „pozytywną rolę w urbanistyce i ekosystemie miast i gmin, rodzinne ogrody działkowe stanowią tereny zielone w rozumieniu innych ustaw, których funkcja polega w szczególności na przywracaniu społeczności i przyrodzie terenów zdegradowanych, ochronie środowiska przyrodniczego, (...) oraz poprawie warunków bytowych społeczności miejskich”.

Art. 13 Ustawy co prawda zastrzega, że „z wyłączeniem potrzeb mieszkaniowych”, ale zapis ten jest powszechnie łamany. Część tzw. altanek przystosowana jest do całorocznego zamieszkania i stanowi faktycznie spore domki jednorodzinne.

Regulamin ROD bardziej precyzyjnie niż Ustawa o rodzinnych ogrodach działkowych określa zasady dotyczące zagospodarowania i użytkowania działki, ale są to kryteria wyłącznie ilościowe, dotyczące wielkości obiektów, i ogólnikowe pod względem kryteriów funkcjonalnych i estetycznych: „Działka jest podstawową jednostką przestrzenną w rodzinnym ogrodzie działkowym, której powierzchnię ustala się w granicach od 300 do 500 m²” (§ 10 Regulaminu ROD).

W § 104 Regulaminu ROD następuje proste wyczerpujące wyliczenie elementów: „działka może być wyposażona w następujące urządzenia: altanę, szklarnię, tunel foliowy, okna inspektowe, studnię, sieć wodociągową i sieć elektryczną, zbiorniki wodne (basen, brodzik, oczko wodne), pergolę, trejaże, murki kwiatowe, ogródki skalne i kąciki wypoczynkowe, piaskownicę, huśtawkę i inne urządzenia rekreacyjne”.

Oddzielny § 107 Regulaminu ROD odnosi się do tzw. altany, czyli w wielu przypadkach – domku jednorodzinnego: „Altana w ogrodzie jest obiektem wolnostojącym, parterowym, zapewniającym warunki do wypoczynku. (...) może być podpiwniczona i posiadać poddasze użytkowe. Altana powinna być funkcjonalna i estetyczna. Altana może mieć powierzchnię zabudowy (...) do 25 m². Altana może mieć wysokość do 5 metrów przy dachu dwuspadowym i 4 metrów przy innym kształcie. Odległość altany od granic działki nie może być mniejsza niż 3 metry”. Swobodne traktowanie podpiwniczenia i poddasza użytkowego prowadzi do tworzenia obiektów trójkondygnacyjnych o dachu faktycznie płaskim, choć dwuspadowym. Zresztą ograniczeniami wymiarowymi nikt się nie przejmuje, a tym bardziej postulatem estetycznym.

Dokonywane sporadycznie i wrywkowo kontrole potwierdzają występowanie tego zjawiska na terenie całego kraju. Na przykład: „Postępowania kontrolne przeprowadzone, w trakcie kontroli NIK, przez inspektorów Powiatowego Inspektoratu Nadzoru Budowlanego dla miasta Wrocławia na obszarze siedmiu ROD ujawniły na terenie sześciu z nich występowanie obiektów odbiegających parametrami od normatywów określonych przepisami Prawa budowlanego w tym m.in. 35 budynków o powierzchni zabudowy od 30 m² do 100 m², przy dopuszczalnej 25 m²”¹.

Budowane są obiekty o bardzo różnym standardzie, z różnych, często niejednorodnych materiałów, niektóre proste w formie, inne eklektyczne, udiwnione, wręcz kiczowate. Sporadycznie tylko występuje dostosowanie do sąsiedztwa pod względem

¹ Wystąpienie pokontrolne NIK, s. 4.

formy i kolorystyki. Stan ten nieco łagodzi wtopienie obiektów kubaturowych w wysoką zieleń, jednak nie zawsze się tak dzieje. Działki narożne, usytuowane na skrzyżowaniach alejek, są bardziej eksponowane wizualnie i w mniejszym stopniu przesłonięte zielenią.

Sytuacja nadmiernego zróżnicowania architektury budynków usytuowanych na działkach, prowadząca niekiedy do chaosu wizualnego, wynika po części z bardzo różnego wieku budynków. Istnieją domki na działkach pochodzące z czasów przedwojennych i pretendujące do statusu obiektów zabytkowych. Bardzo duża część tzw. altan była budowana w czasach PRL-u, gdy dostęp do materiałów budowlanych był utrudniony i reglamentowany. Powstawały obiekty z dykty, płyt pilśniowych i wiórowych, blachy gładkiej i falistej, elementów wielkiej płyty, kiosków RUCH-u, futryn i skrzydeł drzwiowych i okiennych. Większość z nich osiągnęło kres żywotności technicznej i zostało zburzonych lub rozebranych, część gruntownie przebudowano, ale bardzo wiele pozostało. Trafiają się jeszcze konstrukcje z materiałów szkodliwych, azbestu i eternitu.

Spotyka się próby zrekompensowania niewysokiego standardu budynków przez ich niejednokrotnie naiwne i wręcz kiczowate „przyozdabianie”. Są to niby-attyki, udiwnione balustrady, pokręcone tralki, kraty i furtki, niepasujące do bryły ani kolorystyki budynku, wykonane z przypadkowych materiałów. Dość interesujące są obramowania odrzwi i pasów elewacji, wykonane z wciśniętych w tynk kawałków szkła i lusterek. Trzeba przyznać, że niektóre „elementy zdobnicze” wzbudzają uznanie dla nakładu pracy i mają swój urok.

Il. 1. Przykład chaotycznej zabudowy: ROD „Nowe Osiedle” w Szczecinie (foto H. Romanowski)

Ill. 1. An example of chaotic buildings: allotment garden „Nowe Osiedle” in Szczecin (photo by H. Romanowski)

W ostatnich latach coraz częściej spotyka się standardowe, prefabrykowane domki i altany wykonywane przeważnie z drewna, i montowane na miejscu przez wyspecjalizowane firmy. Posiadają one w ofercie gamę modeli, profesjonalnie zaprojektowanych, funkcjonalnych i przeważnie prostych w formie. Użytkownik ma możliwość wykończenia i nadania domkowi indywidualnego charakteru, poprzez dodatki i zmodyfikowanie kolorystyki. Oznacza to wybór koloru stolarki drzwiowej

i okiennej, ewentualnie okiennic, dachu, elementów metalowych, wiklinowych, szklanych i z tworzyw sztucznych.

Zbytne ujednoczenie wyglądu ogrodów działkowych przez wprowadzenie do regulaminu restrykcyjnych przepisów też nie stanowi dobrego rozwiązania. Indywidualizm jest zjawiskiem pozytywnym. Wydaje się, że edukacja plastyczna i estetyczna działkowców oraz wskazywanie prawidłowych wzorców dobrej architektury będzie bardziej skuteczne. Aktualnie występuje chaos wizualny, na który mało kto zwraca uwagę, gdyż przyzwyczajenie użytkowników działek do istniejącego stanu hamuje postęp. Powstał Program Modernizacji Działek w Rodzinnych Ogrodach Działkowych i przypuszczalnie zmiany wizerunku estetycznego ogrodów działkowych w Polsce na lepszy będą stopniowo kontynuowane.

II. 2. Altana o niskim standardzie (na lewo); przykład przyozdabiania altany: ROD „Lotnisko” w Szczecinie (na prawo)

III. 2. A substandard chalet (on the left); an example of a chalet decoration: allotment garden „Lotnisko” in Szczecin (on the right)

Artykuł opracowano na podstawie badań własnych na terenie miasta Szczecina oraz porównawczych wizji lokalnych w kilku miastach w Polsce (Warszawa, Wrocław, Kraków), materiałów uzyskanych z Polskiego Związku Działkowców oraz materiałów wykazanych w bibliografii. Literatura na temat architektury ogrodów działkowych jest bardzo uboga. Jedynie Anna Pawlikowska-Piechołka w swych pracach na temat ogrodów działkowych, w których koncentruje się głównie na problemach ekologicznych, socjologicznych i organizacyjnych, dochodzi do zbliżonych wniosków: „Altany (budy) na działkach są różnych rozmiarów i wzorów, jednak miejscowe władze mają niewiele do powiedzenia w sprawie ich wyglądu i projektu, nawet jeśli ograniczenie powierzchni (30m²) ma być ściśle przestrzegane”².

Dla porównania przedstawiono, na podstawie źródeł pochodzących z Internetu, sytuację architektury ogrodów działkowych w innych krajach.

² Pawlikowska-Piechołka A., *Allotments as 'Family Gardens' in Contemporary Urban Space (Poland)*, tekst dostępny wyłącznie w języku angielskim, przetłumaczony cytat to podpis pod fotografią 4. „Allotment sheds are of different sizes and designs, although local authorities do not have much to say in the appearance and design – even though the limit of floor space (30m²) has to be strictly adhered to”, s. 6.

W Rosji i krajach dawnego ZSRR występuje jeszcze większe zróżnicowanie kształtów, kolorów i stylów architektonicznych domków na działkach, które są w większym stopniu niż w Polsce usytuowane poza miastami i zabudowane tzw. daczami³. Niejednokrotnie przewyższają one kubaturowo i pod względem wyposażenia standardowe domki jednorodzinne. Większość z nich jest wykonana z drewna, nawiązując do tradycyjnej rosyjskiej architektury, aczkolwiek zdarzają się wyjątkowe uduźwienia: domki-świątynie, zamki obronne, lokomotywy, ruiny i wieże. Istnieje też znacznie większe niż w Polsce zróżnicowanie standardów wykończenia i wyposażenia.

W Anglii, w której tradycja ogrodów działkowych sięga XVIII wieku, ich status został nadany przez Small Holdings and Allotments Act w 1908 roku, zmodyfikowany przez Allotments Act w 1922 roku i definitywnie określony przez Allotments Act z 1950 roku. Podczas I oraz II wojny światowej, z powodu reglamentacji żywności, ich liczba gwałtownie wzrosła (w 1918 r. było 1,5 mln działek). Działki (*plots*) nadal służą prawie wyłącznie do uprawiania warzyw, przy czym ich liczba stale się zmniejsza (w 2008 r. pozostało ich ok. 300 tys.)⁴. Trudno mówić o specjalnej architekturze tych użytkowych działek, bowiem w większości jedynymi obiektami kubaturowymi na nich są standardowe budki, składziki na narzędzia.

W Szwecji nie ma jednego ogólnokrajowego związku działkowców, jedynie federacja ok. 275 lokalnych stowarzyszeń. Nie można zatem generalizować opinii o architekturze ogrodów działkowych. Przykładowo ogród w Tanto na peryferiach Sztokholmu został założony w 1915 roku na zróżnicowanym terenie i charakteryzuje się swobodnym układem alejek. Natomiast domki, pochodzące zarówno z lat 20. XX wieku, jak i nowsze, nie są jednakowe, mają jednak stosunkowo zbliżony charakter i stonowaną kolorystykę⁵.

W stolicy Finlandii, Helsinkach, ogród działkowy w Vallila ma jeszcze bardziej jednolity charakter przez bardzo podobne do siebie domki i bardziej regularny układ alejek ogrodu⁶.

Zarówno szwedzkie, jak i fińskie rozwiązania były zapewne inspiracją do konstruowania ekonomicznych, prostych w formie (krytych przeważnie dwuspadowym dachem) prefabrykowanych domków, wykonywanych z preparowanego i zabezpieczonego odpowiednio drewna, i montowanych na miejscu przez wyspecjalizowane firmy, coraz bardziej popularnych w Polsce.

LITERATURA

- PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA A., *Allotments as 'Family Gardens' in Contemporary Urban Space (Poland)* (http://www.cityfutures2009.com/PDF/57_Pawlikowska_Piechotka_Anna.pdf).
- PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA A., *Ogrody działkowe w przestrzeni miasta*, cz. 1, „Archivolta” 3(43)/2009, lipiec-wrzesień 2009, 80-82.
- PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA A., *Ogrody działkowe w przestrzeni miasta*, cz. 2, „Archivolta” 1(45)/2010, styczeń-marzec 2010, 84-87.
- PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA A., *Tradycja ogrodów działkowych w Polsce*, Gdynia 2010.
- Polski Związek Działkowców – materiały informacyjne (<http://www.pzd.pl/>).

³ <http://en.wikipedia.org/wiki/Dacha>.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Allotment_%28gardening%29.

⁵ <http://www.visitsweden.com/sweden/Regions--Cities/Stockholm/Nature-in-Stockholm/Tanto-allotment-gardens/>.

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Allotment_%28gardening%29.

Regulamin Rodzinnego Ogrodu Działkowego uchwalony przez Krajową Radę Polskiego Związku Działkowców w dniu 7 kwietnia 2004 roku, stan na dzień 26 lutego 2009 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczecina, załącznik nr 1 do Uchwały Nr IX/278/07 Rady Miasta Szczecin z dnia 14 maja 2007 r.

Ustawa o rodzinnych ogrodach działkowych z dnia 8 lipca 2005 r. (Dz.U. z dnia 6 września 2005 r.).

Wystąpienie Pokontrolne Najwyższej Izby Kontroli, Delegatura we Wrocławiu P/09/195 LWR-410-39-01/2009 (http://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/pobierz,lwr~p_09_195...).

<http://www.shedworking.co.uk/2007/12/allotment-architecture.html>.

<http://www.visitsweden.com/sweden/Regions--Cities/Stockholm/Nature-in-Stockholm/Tanto-allotment-gardens/>.

http://en.wikipedia.org/wiki/Allotment_%28gardening%29.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Dacha>.

http://pzd.pl/uploads/Program_modernizacji.doc.